

NAIMI DHE FQINJËT PA CENSURËN E VITIT 1978

Trashëgiminë poetike, prozaikë, filozofike e historiografike të Naim Frashërit e pata nga fundi i vitit 1967, pjesërisht¹, dhe nga nëntori i vitit 1979, të plotë², kurse kompletin prej pesë librave: *Naim Frashëri VEPRRA, 1, 2, 3, 4, 5*, “*Rilindja*”, Prishtinë 1978, nga qershori i vitit 1983³. Realisht, pati diçka inspiruese në veprën e pacensuruar të Naimit, që ndikoi në formimin tim pak ca të theksueshëm antisllav e antigrek ortodoks albanofobë shekullor.⁴

Sot, para *Jush*, paraqitem jo për të denoncuar e për të kritikuar studiuesin Rexhep Qosja, i cili “*Zgjedhi dhe e përgatiti për shtyp*”⁵ vëllimen e Naimit, por për të tërhequr vërejtjen e studiuesve të rinj pasqosianë të Naimit, të cilët sikur nuk po ia dalin të

---

¹ Më 1 tetor 1967 u punësua Arkivist për hulumtime e publikime të lëndës arkivore pranë Arkivit Shtetëror të Kosovës. Projekti i parë për hulumtime, që m'u ngarkua, ishte hulumtimi i burimeve për Ekspozitën “60-vjetori i Kongresit të alfabetit kombëtar të Manastirit”, i cili duhej të hapej më 14 nëntor 1968. Në biblioteka shoqërore e private evidencova edhe pak botime të hershme të Naimit, prej të cilave kseroksova fragmente ku flisnin për gjuhën shqipe dhe shkrimin e saj.

² Nga mesi i gushtit 1979 deri në mesin e vitit 1980, qëndrova në një Qëndrim studimor në Vjenë, për tezën e doktoranturës: *Kultura kombëtare shqiptare në periudhën e Rilindjes*. Në fondet e Bibliotekës së Institutit të Romanistikës – Gjermanistikës dhe të Bibliotekës Kombëtare të Austrisë evidencova dhe kseroksova pjesën më të madhe të trashëgimisë letrare e historiografike të periudhës së Rilindjes, midis të të cilave edhe veprën e Naim Frashërit.

³ Kompletin ma solli “hedije” pas burgut, më 20 qershor 1983, z. Fuad Jaha, depoist i NB “*Rilindja*”. I jam mirënjohës për jetë.

⁴ Shih veprën: *Kultura kombëtare shqiptare deri në Lidhjen e Prizrenit*, Prishtinë, 1979, 605.

⁵ Ky shënim është vën në faqen e katërt të akëçilit libër.

mësojnë se cila ishte porosia politike kombëtare e vargjeve të imituarra me pika, në një kohë kur nuk mund të botoheshin edhe po të bëhej botimi me “*aparaturë kritike shkencore*”, siç theksonte, pamundësinë, *Qosja* në studimin hyrës: *Naim Frashëri*.⁶

Dhe, të më lejohet t’u rikujtojë se në *periudhën e sistemit komunist*, *Naimi* është studiuar dhe është pasqyruar mbi pjesë të zgjedhura sipas diktatit politik marksist-leninist, ndaj me shumëçka është paraqitur si një fillpar i mendimit internacionalist në gjirin e kombit shqiptar, si një projektues i vëllazërimit me fqinjët e Shqipërisë dhe, madje, pa vargjet e censuruara më 1978, edhe si një projektues i Shqipërisë, kreaturë evropiane londineze, e papranueshme për kombin shqiptar.⁷

Të ecim përpara vetëm duke përkujtuar vargjet poetike më të rëndësishme të *Naimit*, të cilët pasqyrojnë qëndrimin politik të poetit madhor të kombit ndaj aspiratave pushtuese e aneksioniste greke e sllave mbi viset e *Njësisë etnokulturore e gjeopolitike të Shqipërisë*, e cila, në kohën kur shkroi *Naimi*, pas copëtimeve sipas Traktatit të Berlinit, ende kishte 90 270 km².⁸

“*Shkurtime më të vogla apo më të mëdha*”, siç saktësoi *Qosja*⁹, janë bërë në veprat e *Naimit* të ribotuarra në *Vepra 1* dhe *2*. Në

⁶ Naim Frashëri, *VEPRA I. Lulet e verës, Bagëti e bujqësija, Ëndërrime, Rilindja*, Prishtinë 1978, 70.

⁷ Shih *Historia e letërsisë shqipe I - II* (Botim i dytë), Prishtinë, 1971, 460 - 501; *Historia e letërsisë botërore*, 2, Prishtinë, 1987, 548-549; Gjerësisht, shkrimet dhe veprat për *Naimin* të dala nga pena e studiuesve të *Letërsisë së Rilindjes: Akleks Çaqi, Andrea Varfi, Ali Xhiku, Adriatik Kallulli, Ali Aliu, Agim Vinca, Behar Shtylla, Dritëro Agolli, Dhimitër Shuteriqi, Filip Ndocaj, Floresha Dado, Gjovalin Shkurtaj, Gjergj Zheji, Hilmi Agani, Hasan Ceka, Ismail Kadare, Jakov Xoxa, Jorgo Bulo, Kostaq Cipo, Koço Bihiku, Kristo Frashëri, Luan Qafzezi, Luan Kokona, Mark Gurakuqi, Mahmut Hysa, Muhamet Kërveshi, Nasho Jorgaqi, Petro Janura, Razi Ibrahim, Rexhep Qosja, Resmije Kryeziu, Sejfedin Fejzullahu, Sterjo Spasse, Shefqet Musaraj, Shaban Demiraj, Shaban Çollaku, Vehbi Bala, Xhevat Gega, Xhevat Lloshi, Zihni Sako, Zija Xholi, etj.*

⁸ Shih gjerësisht, Dr. Muhamet Pirraku, *Ripushtimi jugosllav i Kosovës 1945*, Prishtinë, 1992, 11- 15; *Për kauzën shqiptare 1997 - 1999*, Prishtinë, 2000, 64 - 73, 134 - 144; 151 - 153; 204 -207; 211 - 215; 239 - 240.

⁹ Naim Frashëri *VEPRA I*, Prishtinë, 1978, 70.

Vepra 1, dhe pikërisht në ciklin *Ëndërrime*, janë hequr së paku 14 vargje, të cilët kryesisht pasqyrojnë mendimin filozofik të Naimit ndaj moralit, ndaj fesë dhe ndaj Zotit – *Gjithësisë*.¹⁰ Të kësaj natyre janë edhe mbi 4 vargje nga trashëgimia e Naimit e ribotuar në *Vepra 5*.¹¹

Censura më shumë vuri dorë mbi trashëgimin letrare të Naimit, të ribotuar në *Vepra 2*. Nga kjo trashëgimi u censuruara posaçërisht poezia “*Parajsa*”. Pas vargjeve: “*Pa kur erdhë egërsirat/ Me gjithë të pahirat*”¹², sinonim për sllavët dhe për albanofobinë e tyre, është hequr vargu:

“*Si hynë Shqeh e të tjerë*”¹³,

i cili vazhdohet nga vargu: “*duke vrar’ e duke prerë*”

Edhe, pas vargut: “*Nga Greku e nga Bullgari*”¹⁴, janë hequr dy vargje:

“*Nga Mal’ i zi, nga Serbija
nuk trembet Shqipëria*”¹⁵,

të cilëve u vije pas vargu: “*S’trembet kurrë Shqipëtari*”.

Një shkurtim censurial më i vrazhdë është bërë pas vargut: “*T’anëtë janë levduar*”¹⁶. Këtu janë hequr tetë vargje, por me pika janë evidencuar vetëm katër. Vargjet e censuruara janë:

“*Selanik e tatëpjetë
ka qenë dotë jetë*”

¹⁰ Po aty, fq. 164, 173, 176, 180, 182, 184, 188, 189, 190, 191, 192, 195.

¹¹ Naim Frashëri, *Katër stinët, VEPR 5*, Prishtinë 1978, 60, 62, 100, 104, 109. Ky shkurtim u zbatua edhe në botimin e vitit 1986: Naim Frashëri, *Katër stinët VEPR 6*, Prishtinë, 1986 fq. 224, 226, 264, 266, 268, 273,

¹² Naim Frashëri, *Parajsa dhe Fjala fluturake, VEPR 2*, Prishtinë, 1978, 104.

¹³ *Parajsa dhe Fjala fluturake. Vjersha te N.F.*, Bukuresht, 1894, 73.

¹⁴ Naim Frashëri, *Parajsa dhe Fjala fluturake, VEPR 2*, Prishtinë, 1978, 109.

¹⁵ *Parajsa dhe Fjala fluturake. Vjersha te N.F.*, Bukuresht, 1894, 80.

¹⁶ Naim Frashëri, *Parajsa dhe Fjala fluturake, VEPR 2*, Prishtinë, 1978, 113.

*vend' i ter' i Shqipërisë
me ndihmet të Perëndisë.
O ju fqinjë e pa-besë!
mos bini me atë shpresë,
shqipëria s'coptohet,
Shqipëtari nukë ndrohet,*"¹⁷

të cilët vazhdohen me kryerreshtin: "Ju e njihni Shqipëtarë"¹⁸.

Dhe, pas vargut: "Ç'kërkon Greku dhe Bullgari?", është hequr vargu:

*"dhe Mal i Zi e Serbija"*¹⁹,
që vazhdohet nga vargu: "Ç'kërkojnë nga Shqipëria"

Pas vargjeve: "Shqipëria do të rrojë", Paskëtaj të mbretëronjë"²⁰, janë hequr katër vargje:

*Dheu i Maqedhonisë
ka qenë i Shqipërisë,
dhe paskëtaj dota ketë,
ta trashëgonjë për jetë"*²¹.

Po në këtë faqe u zbatua shkurtimi më drastik. Pas vargut: "Q'është jona Shqipëria"²² janë hequr 11 vargje, në të cilët është pasqyruar harta e shtrirjes së Shqipërisë Etnike. Ajo që jep pasqyrë edhe më të shtrembër për studiuesit, është fakti se këtu është saktësuar me pika vetëm heqja e katër vargjeve. Ja vargjet e censuruara:

---

¹⁷Parajsja dhe Fjala fluturake. Vjersha te N.F., Bukuresht, 1894, 84.

¹⁸ Naim Frashëri, Parajsja dhe Fjala fluturake, VEPR 2, Prishtinë, 1978, 113.

¹⁹ Parajsja dhe Fjala fluturake. Vjersha te N.F., Bukuresht, 1894, 84.

²⁰ Naim Frashëri, Parajsja dhe Flaja fluturake, VEPR 2, Prishtinë, 1978, 114.

²¹ Parajsja dhe Fjala fluturake. Vjersha te N.F., Bukuresht, 1894, 85.

²² Naim Frashëri, Parajsja dhe Fjala fluturake, VEPR 2, Prishtinë, 1978, 114.

“dh’ e tërë Maqedhonija,
q’është cop’ e Shqipërisë,
e vendit të Perëndisë.
Sot-për-sot Maqedhonija,
Thesprotija, Mollosija,
Dardhanija, Ilirija
Paravea Haonia
që u thojshinë qëmoti’
bota, pa s’u thosh i Zoti,
bëjnë gjithë Shqipërinë,
edhe fqinjët ton’ e dinë”.²³

Ky pasues vazhdon me vargjet kushtrimore: “Tani! Djemt’ e Mëmëdheut! O të bijt’ e Skender-beut!”²⁴

Nga poezia “Dëshir’ e vërtetë e Shqipëtarëve”, pas vargjeve që flasinë për ardhjen e sllavëve në tokat shqiptare e greke dhe për mizoritë e tyre ndaj autoktonëve, botuesi i heqi këto dy vargje²⁵:

“Se paska frikë gjithëkush, me Sllavët mos afrohet
se mos përzejehet robërisht, në zgjedhë mos tmerrohet!”²⁶

të cilët ndiqen nga vargu: “Ahere, të krishterët tim, të dashur miq Ellinë”.

Po kështu, pas dy vargjeve:

“Në janë shumë Grekër sot, në mest të Shqipërisë./ Se mos të pakë ka prej nesh Shqipëtarë të Gregisë?”²⁷, janë hequr katër

---

²³ Parajsa dhe Fjala fluturake. Vjersha te N.F. Bukuresht, 1894, 86.

²⁴ Naim Frashëri, Parajsa dhe Fjala fluturake, VEPR 2, Prishtinë, 1978, 114.

²⁵ Naim Frashëri, Parajsa dhe Fjala fluturake, VEPR 2, Prishtinë, 1978, 156.

²⁶ Mungesat në poezinë Dëshir’ e vërtetë e Shqipëtarëve i plotësova më 22 qershor 1983. Tashti, hëpërhë, botimi i parë shqip më është shmangur dikund, pas rënuajës që përjetoi biblioteka ime familjare, në kohën midis 28 marsit – 12 qershorit 1999 nga paramilitarët serbë.

²⁷ Naim Frashëri, Dëshir’ e vërtetë e Shqipëtarëve, VEPR 2, Prishtinë, 1978, 156.

vargje të rëndësishme, kushttrim i Naimit kundër synimeve grabitçare të fqinjve ndaj Shqipërisë Etnike:

*“Në ndodhen prapë ndo ca Shqeh, në Mëmëdhe tënë,
janë dhe mjaft Shqipëtarë, mu ndë Shqehri të zënë.
Posht' ato duar, ju o Shqeh! Mërgohi Shqipërisë!
s'ju ngopin dot therrat pa funt, të gjëra të Shqehrisë?”*

që vazhdohej nga vargu: “Jemi të zotrit ne këtu, të mbajmë Shqipërinë”.²⁸

Nga faqja 163 te Vepra 2, është botuar, jo i plotë, cikli: “Vjersha të larta” nga vepra “Fletore e Bektashinjet”²⁹, duke lënë jashtë mbi 14 faqe prozaike për parimet e sektes së Bektashizmit, e cila, me Naimin, mëtonte të bëhej sekte gjithëshqiptare³⁰. Ky program bektashian naimian përmbyllej me katër strofë katërvargëshe, Lutje drejtuar Perëndisë - t'i bashkonte shqiptarët për Lirinë e Shqipërisë:

*“Po si Zot' i Zotëruar,
vet' ajy të mbretëronjë”³¹.*

Dhe, nga cikli: “Vjersha të larta” është hequr poezia “Të mirëtë”³², me 28 vargje, himn ky për themeluesit e monoteizmit nga Musaja te Haxhi Bektashi”³³.

Të përmbylim: Këto pak argumente që solla janë të mjaftueshëm për të rikonfirmuar: Vepra e Naimit është burim i

---

²⁸ Si shënimi 26.

²⁹ Naim Frashëri, *Fletore e Bektashinjet*. VEPRRA 2, Prishtinë, 1978, 163.

³⁰ *Fletore e bektashinjet prej Naim be Frashërit. Përshtypje e tretë*, Selanik 1910, 3 -17.

³¹ Po aty, 17.

³² Naim Frashëri, *Fletore e Bektashinjet*, VEPRRA 2, Prishtinë, 1978, 173.

³³ *Fletore e bektashinjet prej Naim be Frashërit. Përshtypje e tretë*, Selanik 1910, 24.

domosdoshëm dhe i pakontestueshëm për të ndriçuar mendimin politik të Rilindjes Kombëtare Shqiptare kundër aspiratave shekullore të fqinjve për copëtimin e Shqipërisë Etnike³⁴. Është sublimim i Programit të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit dhe të Lidhjes Shqiptare “Besa Besën” të Pejës, të cilët arritën te ne përmes Lidhjes II të Prizrenit, Lëvizjes Nacional Demokratike Shqiptare dhe Luftës së Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës 1992-1999, vulë bashkëkohëse jona për të gjitha përpjekjet shqiptare për Liri.³⁵

Ndaj, nisur nga këto kërkesa, botimi i veprës së Naimit, pa censurë, është kërkesë e domosdoshmëri edhe për mendimin politik e diplomatik shqiptar aktual.

Dr. Muhamet Pirraku - Prishtina

Naim and the neighbours without the censure of 1978

s u m m a r y

By means of this approach we are trying to bring foreword some arguments which prove that it is a necessary to the whole work of Naim Frasheri to have a clear view of the Albanian Nationale Renaissance. We have presented here those versus where Naim talks about century old aspirations of the Balkan neighbours to spilt Albanian territories.

In some publications of Naim’s work such versus have been missing, therefore we appeal that his work is published without censure.

---

³⁴ Gjerësisht, M. Pirraku, *Kultura kombëtare Shqiptare nga Lidhja e Prizrenit deri në vitin 1912* (Studim monografik në dorëshkrim), Prishtinë, 1993, fq. 550.

³⁵ Gjerësisht, M. Pirraku, *Për kauzën shqiptare 1997-1999*, Prishtinë 2000.

